

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
Editură Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

NICOLAE IORGA, PROFESOR LA ȘCOALA SUPERIOARĂ DE RĂZBOI DIN BUCUREȘTI (I)

Comandor prof. univ. Dr. Aurel PENTELESCU

1

Problematică mai puțin cercetată în istoriografie, prezența savantului polihistoric Nicolae Iorga la pupitrul catedrei de istorie națională și universală de la Școala Superioară de Război din București, timp de peste treizeci de ani, până la tragicul său sfârșit din 27 noiembrie 1940, constituie – în opinia noastră – un important capitol din vasta sa activitate istoriografică, universitară și socială depusă în slujba propășirii Neamului Românesc.¹

În tratarea acestei problematice, cât se poate de vastă, se cer a fi subliniate, în egală măsură, cel puțin trei aspecte definitorii: a) tema aleasă pentru curs, de regulă impusă de împrejurările istorice ale prezentului; b) metoda desemnată pentru expunerea temei, cu învățămintele rezultate ce se cuvin a fi expuse; c) utilizarea substanței cursului ținut în lucrări istoriografice de autor, de sine stătătoare, produse ulterior.

Considerăm ca prin acest mod de abordare și tratare a prezenței lui Nicolae Iorga ca profesor la Școala Superioară de Război din București se atestă valoarea specială, de unicat – pentru ofițerii Armatei Române – a cursului desfășurat, cât și, deopotrivă, măreția savantului istoric onorat de solicitarea spre a le fi profesor ofițerilor cursanți.

Dovada peremptorie a acestor stări de fapt sunt, între altele, cele exprimate de istoricul Gheorghe I. Brătianu (1898-1953), succesorul lui Nicolae Iorga, în anii 1942-1945, la catedra de istorie națională și universală de la Școala Superioară de Război din București, atât asupra temei aleasă pentru expunere, cât și asupra metodei de prezentare a respectivei teme.

În februarie 1942, când Gheorghe I. Brătianu a expus cele șase prelegeri în Aula Magna a Școlii Superioare de Război, localul din Șos. Pandurilor, existent și astăzi, pe tema **Originile și formarea unității românești**, a afirmat de la început: „Nicolae Iorga a fost unul dintre marii luptători a acestei unități, a fost în multe privințe profetul ei și împrejurări tragice au voit ca el să nu supraviețuiască sfâșierii unității noastre de acum doi ani. Când am fost întrebat ce conferințe vreau să dezvolt în fața Dvs., întâia întrebare pe care mi-am pus-o a fost aceasta: despre ce v-ar fi vorbit Nicolae Iorga, dacă i-ar fi fost dat să rămână în viață și să vă vorbească mai departe de la această catedră? Mi-am închipuit atunci că dacă ar trăi, tot aceeași temă ar fi ales-o, poate cu un alt titlu; dar în orice caz, conținutul gândirii sale ar fi fost același, pentru că împrejurările în mijlocul cărora se desfășoară acest curs, l-ar fi determinat desigur și pe el să aleagă același subiect al conferințelor sale.”²

În luna mai 1945, când Gheorghe I. Brătianu a expus în Aula Magna a Școlii Superioare de Război din București, localul din Șos. Pandurilor, cele patru prelegeri, a 50 de minute fiecare, de istorie universală solicitate, tema propusă și aprobată de conducerea Școlii a fost **Formule de organizare a păcii în istoria universală**. Cu acest prilej, la prima prelegere s-a pronunțat și asupra metodei de expunere ce o va utiliza, aceeași folosită și de Nicolae Iorga la toate cursurile ce a predat la Școala Superioară de Război din București: „Dintre diferite metode de a expune istoria universală e de preferat din punctul de vedere al cercetării și al varietății aspectelor, cea folosită de Nicolae Iorga: urmărirea unei anumite probleme în decursul timpului, fie că ne mărginim la un anumit spațiu geografic, fie că cercetăm o chestiune de însemnătate și influență generală.”³

În context, se impune precizarea: cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București, cât și cele de la Universitate au fost guvernate de concepția sa asupra istoriei, exprimată clar și în funcție de auditoriu ori de câte ori s-a ivit prilejul. În anul 1912, în lecția de deschidere la cursul **Chestiunea Rinului**, ținut la Școala Superioară de Război din București, Nicolae Iorga a afirmat: „Istoria nu dă rețete pentru viața practică. Ea prefăce sufletul celor ce se pătrund de învățămintele ei. Ea dă simțul realității lucrurilor și ajută la judecări drepte. Ea privește azi pe oricine, căci oricine participă la viața publică și o determină. *Ea privește pe militari ca aceia care au mai mare sacrificiu de făcut* (subl.n.). Ei trebuie să-și dea seamă de elementul moral determinant al războaielor moderne. [...] Natura elementului moral de care o oștire are nevoie astăzi, nu e atâta entuziasmul, credința, disciplina, sentimentul de onoare, ci *conștiința* (subl. N. Iorga). Ea se hrănește însă în rândul întâi din învățămintele istoriei universale.”⁴

Regăsim aserțiuni asemănătoare și în ultimul curs predat de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București, **Stări sufletești și războaie**, din anul 1938.

Cât privește utilizarea substanței cursurilor predate în lucrări istoriografice de sine stătătoare, exemplificările le vom consemna la timpul potrivit.

Acțiunile militare de la cumpăna veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea, cu precădere războaiele napoleoniene din prima parte a veacului al XIX-lea, au pus în evidență complexitatea confruntărilor militare a statelor beligerante și nevoia existenței unui corp de ofițeri specializați în organizarea și ducerea operațiunilor militare. Acești ofițeri au fost denumiți generic *ofițeri de stat major*. S-a iscat astfel ideea înființării unor Școli de război în care să se formeze astfel de ofițeri de stat major, iar aceștia să elaboreze și să răspândească doctrina militară la toate nivelele forțelor luptătoare, unitatea de concepție a acestora va asigura nemijlocit unitatea de acțiune în operațiunile militare terestre și navale ale armatelor beligerante.

Ca urmare, în principalele state europene, în secolul al XIX-lea, au fost înființate Școli Superioare de Război: la Bruxelles (Belgia), în 1859; la Torino (Italia), în 1867; la Berlin (Germania), în 1872; la Paris (Franta), în 1876.⁵

În România s-a încercat înființarea unei astfel de Școli încă din anul 1872, dar lipsa fondurilor necesare și vitregia vremurilor (lipsa independenței de Stat a României, situația geopolitică de pe continentul european etc.) au plasat evenimentul cu 17 ani mai târziu, adică în anul 1889.

În context, se impune precizarea că războiul franco-prusian din anii 1870-1871 a dus ca Franța să fie învinsă, iar Germania să se proclame imperiu (la 18 ianuarie 1871), încheindu-se astfel procesul de unificare a landurilor germanice prin forța armelor. Liderul acțiunilor militare victorioase din această perioadă a fost feldmareșalul german Helmuth Carl Bernhard conte de Moltke (1800-1891), supranumit strateg al „războiului total” (militar, economic, politic, diplomatic etc.). Tot lui se datorează organizarea pe baze noi, eficiente, a serviciului de stat major, devenit „creierul armatei.”⁶

Se poate afirma, în temeiul celor arătate, că războiul franco-prusian din anii 1870-1871 a validat necesitatea și eficiența serviciului de stat major, cât și importanța unor Școli Superioare de Război pentru formarea corpului de ofițeri de stat major specializați în organizarea și ducerea acțiunilor militare.

Este meritul Domnitorului Alexandru Ioan I Cuza (1820-1873; domnitor: 1859-1866) de a fi organizat Armata Română pe baze moderne, după model european, cât și crearea, chiar din anul 1859, a Statului Major General, ca organ de direcție al Armatei, încadrat, în principal, cu ofițeri absolvenți ai Școlilor de Război din străinătate (Bruxelles, Torino etc.), dar și cu alți ofițeri. Pentru ca în data de 18 martie 1872 generalul Ion Emanoil Florescu (1819-1893), ministrul de Război (1871-1876), să obțină Înalta aprobare a Domnitorului Carol (1839-1914; domnitor: 1866-1881; rege: 1881-1914) pentru a se crea o Academie de Război, cu studii pe trei ani. Acest Decret nu a putut fi pus în aplicare din lipsă de fonduri. Abia în anul 1889 viața Școlii Superioare de Război din București a devenit realitate.⁷

Școala Superioară de Război din București a fost înființată în baza Înaltului Decret Regal nr.2073 din 8 august 1889, semnat de Regele Carol I, la Sinaia, și contrasemnat de ministrul de Război, general Gheorghe Manu, viitorul președinte al Consiliului de Miniștri.⁸ În baza acestui Înalt Decret Regal (Art.14), Ministerul de Război a elaborat **Regulamentul de organizare și funcționare** al instituției de învățământ nou creată, aprobat de Suveranul României, șef al Marelui Stat Major fiind generalul Ștefan Fălcoianu, organizatorul propriu-zis al Școlii Superioare de Război din București.⁹

În cele 14 articole ale Înalțului Decret Regal nr.2073 din 8 august 1889, cât, mai ales, în **Regulamentul de organizare și funcționare** (6 titluri, 33 capitole, 228 articole) s-au stipulat: scopul instituției – pregătirea ofițerilor pentru serviciul de stat major și răspândirea în armată a înaltelor cunoștințe militare (doctrina militară), durata învățământului fiind de doi ani; condițiile de admitere – examene scrise, orale și practice, cu indicarea materiilor de admitere; nominalizarea materiilor ce se predau, pe ani de studii și numărul de lecțiuni pe materii (10 materii în anul întâi, cu 200 lecțiuni; 11 materii în anul doi, cu 190 lecțiuni), unde, în ambii ani de studiu *Istoria militară* (analiza sistematică a războaielor din epoca napoleoniană și ulterior) are cele mai multe lecțiuni (câte 30 în fiecare an); condițiile de examinare și cotare periodică; clasificarea și brevetarea, plus stagiile post-școlare de stat major etc.¹⁰

În primii ani, numărul ofițerilor admiși în Școala Superioară de Război din București a fost de zece, conform Înalțului Decret Regal nr.2073 din 8 august 1889 (art.3). Ulterior numărul acestora a crescut la 20, apoi și mai mult, în funcție de necesități.¹¹ Locația Școlii Superioare de Război din București a fost în trei poziții: a) clădirea existentă și astăzi în Strada Știrbei Vodă – aripa dreaptă a clădirii, etajul doi, cinci încăperi mici, unde a avut loc deschiderea oficială a cursurilor în data de 5 noiembrie 1889¹², în anii 1889-1897 (azi clădirea D.N.A.); b) clădirea cu trei nivele, existentă și astăzi, în B-dul Nicolae Bălcescu (în interbelic: B-dul Ion C. Brătianu), fosta cazarmă a jandarmilor călări – Colțea, renovată, timp de 42 de ani, 1897-1939; c) impunătorul local, existent și astăzi, în Șoseaua Pandurilor, inaugurat la 7 decembrie 1939, în prezența Regelui Carol al II-lea¹³, în anii 1939-1948 (azi clădirea Universității Naționale de Apărare „Carol I”).

În anii 1897-1914, adică 17 ani, Marele Stat Major al Armatei Române a funcționat împreună cu Școala Superioară de Război în localul existent și astăzi din B-dul Nicolae Bălcescu, la parter, unde se afla și biblioteca, a cărei custode era Nicolae Densușianu (1846-1911), autor al volumului **Dacia preistorică** (publicat postum, în 1913). Acest local este lăsat astăzi dinadins în paragină. Nu este declarat *monument istoric*. De fapt, pe niciunul dintre cele trei localuri din București nu există vreo însemnare (placă din bronz sau din marmură) care să amintească, pe ani calendaristici, că în acel local a funcționat una dintre cele mai prestigioase instituții de învățământ ale Armatei Române: Școala Superioară de Război din București.¹⁴

Potrivit Art.9 din Înalțul Decret Regal nr.2073 din 8 august 1889 corpul profesoral al Școlii Superioare de Război din București era numit de Ministerul de Război după propunerea comitetului de Stat major. Regulamentul Școlii reiterează aceeași formulare, prin Art.146. Mai mult, prin Art.145 sunt prevăzuți pe discipline, fără nominalizări, un număr de 15 profesori (istoria militară; tactica infanteriei; tactica cavaleriei; tactica și strategia în general; geografie militară generală și a României; tactica artileriei; fortificație; topografie și desemn topografic; telegrafie militară și căi ferate; mobilizare și serviciul de Stat major; administrație și drept internațional; limba germană; limba franceză; călărie; desemn de imitație).¹⁵

În anul 1909, concomitent cu unele reorganizări în Armata Română, este pus în aplicare un nou **Regulament al Școlii Superioare de Război** din București, care îl abrogă pe cel din 1889; acesta cuprinde: 6 capitole; 50 articole.¹⁶ Potrivit unor considerații asupra noului Regulament, între altele, se orientează procesul de învățământ către „o cultură generală mai completă”, prin introducerea unor cursuri noi, de sine-stătătoare: științe politice-sociale; dreptul internațional; literatura română; logica; psihologia.¹⁷ Anterior, în cei 20 de ani de experiență didactică programul inițial al cursurilor a suferit unele modificări sau adaosuri, precum *Învățăminte din istoria politică generală, Limba rusă sau bulgară* ș.a.¹⁸

În volumul **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, viața instituției este descrisă pe decade. În decada a doua, 1899-1909, întâlnim consemnarea: „Începând din această decadă, catedra Școlii Superioare de Război este onorată de Marele istoric Domnul Profesor Nicolae Iorga”.¹⁹ Este această precizare argumentul în baza căruia cel dintâi curs ținut de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București ar fi fost în anii 1907-1908-1909.²⁰ Iar tematica cursurilor nu putea fi alta decât **Istoria armatei românești**, care s-a tipărit în două volume: primul („până la 1599”), în 1910, la Vălenii de Munte, al doilea („de la 1599 până în zilele noastre”), în 1919, la București.²¹ Ambele volume au fost reeditate în anii 1929-1930, de către Ministerul de Război.²² Altă reeditare, ultima până în prezent, la Editura Militară, București, în anul 1970.²³

În amplul studiu **Istoria armatei românești în viziunea marelui istoric Nicolae Iorga**, profesorul Nicolae Ciobanu analizează, am putea spune în extenso, conținutul volumului **Istoria armatei românești**, fără însă a licita că materia volumului are la bază notele de curs ale lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București, neavând nicio dovadă scrisă în acest sens. Și totuși, indirect, această dovadă există, atât la ediția din 1910, cât și la ediția a doua din 1929-1930. În *Prefața* la ediția din 1910, Nicolae Iorga precizează: „Aceasta nu este o istorie a oștirii românești care să poată înlocui cercetările specialiștilor militari.” Pentru a adăuga imediat: „Dar pentru ca *ofițerul* (subl.n.) să cerceteze din punctul de vedere al artei militare faptele războinice, este nevoie ca istoricul, descoperitor, publicator și critic de izvoare, să-l inițieze în mijloacele de cunoaștere a adevărului.” Pentru că – afirmă Nicolae Iorga – „un război, ca orice fac oamenii, este un fenomen social și el (războiul, n.n.) trebuie pus în legătură cu atâtea lucruri pe care specialistul în știința războiului n-are de unde le știi.”²⁴

În *Prefața* la ediția a doua, cea din anii 1929-1930, a lucrării **Istoria armatei românești**, Nicolae Iorga comentează: „După douăzeci de ani și mai bine reapare o carte din care *ofițerii noștri* (subl.n.) au putut culege atunci o informație nouă.” Spre a adăuga imediat, în mod firesc: „Aș fi foarte bucuros dacă în lupta și în jertfa lor ar fi fost o urmă din această cetire.”²⁵

Este lesne de sesizat că **Istoria armatei românești** a fost concepută și prezentată în primul rând pentru ofițerii Armatei Române, care, la data respectivă erau elevi ai Școlii Superioare de Război din București, formula de adresare fiind „ofițerul” și „ofițerii noștri”, nicidecum *cititorul* etc., în cele două prefațe. De fapt, structura cărții, cât și metoda de expunere specifică lui Nicolae Iorga, enunțată deja, atestă caracterul unor note de curs, stenografiate și apoi tipărite, în 1910 și ulterior.

În context, se impune precizarea că la edițiile 1910 și 1929, Nicolae Iorga a dezvoltat problematica Vadurilor, a Pasurilor Carpaților, precum și a Vadurilor Nistrului, ca fiind zone geografice importante din punct de vedere strategic în operațiunile militare. În ediția din 1970, problematica vadurilor a fost eliminată, sub incidența factorului politic pro-sovietic. În mod cert, o ediție actuală din **Istoria armatei românești** de Nicolae Iorga, a patra, problematica vadurilor va fi reiterată, ca document istoric specific, după ediția a treia trunchiată sub raport politic.

În aceeași ordine de idei, nu știm – și s-ar putea să nu știm niciodată – conținutul celor 15 lecții de **Artă militară la români**, pe care le-a ținut Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907) la Școala Superioară de Război din București în primul deceniu de existență a acestei instituții de învățământ.²⁶ Autorul monografiei istorice **Ion Vodă cel Cumplit** (1865), solicitat să conferențieze la Școala Superioară de Război, avea ce să le spună ofițerilor elevi pe tema dată. În *Prefața* la prima ediție, datată 28 februarie 1865, B.P. Hasdeu nota: „Bălcescu, numai neuitatul Bălcescu, fu un adevărat istoric, un adevărat uvrier și artist al nostru; dar vai! moartea îl seceră tocmai atunci când crisalida devenea flutur.” Adăuga mai mult pentru sine: „Noi am *auzit* pe Bălcescu.”²⁷ Când scria aceste cuvinte B.P. Hasdeu, românul basarabean, tocmai împlinise, cu două zile în urmă, 27 de ani. Scrisese în 1860 faimosul articol *Perit-au dacii?* Iar ulterior avea să tipărească monumentală lucrare **Istoria critică a românilor** (vol.1, în 1873; vol.2, în 1875). Moartea fiicei sale Iulia (1866-1888) îl va răvăși complet, dar – spun contemporanii – și-a ținut cursurile și la Universitate și la Școala Superioară de Război, fiind și Directorul Arhivelor Statului, timp de 24 de ani, până în 1900.

Din acest punct de vedere, se poate afirma: Nicolae Iorga (în 1909 avea 38 de ani) i-a urmat lui B.P. Hasdeu la catedra de istorie generală din Școala Superioară de Război din București, unde avea să profeseze timp de peste 30 de ani, fiind membru titular al Academiei Române de la 26 mai 1910.

În concepția noastră, Nicolae Iorga nu putea să-și înceapă activitatea didactică la Școala Superioară de Război din București decât cu ... **Istoria armatei românești**. Pentru că, încă de la începutul secolului al XX-lea sesizase starea de spirit încordată din Europa, care avea să ducă la izbucnirea și desfășurarea Primului Război Mondial (1914-1918), supranumit și Marele Război. Mai mult, lupta românilor pentru unitatea lor națională și statală, în primul deceniu al secolului al XX-lea, intrase într-o fază nouă, decisivă, cu manifestări specifice atât în Transilvania, Banat și Crișana, cât și în Basarabia și Bucovina. În aceste condiții, Nicolae Iorga, la cursul de istorie politică generală, propune un ciclu de teme vizând zonele geostrategice europene cu mari factori de risc în cadrul acestora, într-o viziune geopolitică unitară, pentru prima dată în istoriografia română într-o astfel de abordare.

Drept urmare, aceste cursuri au fost: **Chestiunea Rinului** (24 teme, tipărite în 1912); **Chestiunea Dunării** (25 teme, tipărite în 1913); **Chestiunea Mării Mediterane** (24 teme, tipărite în 1914); **Chestia Oceanelor** (12 teme, tipărite în 1919).²⁸

În analiza sistematică a conținutului celor patru cursuri la Școala Superioară de Război din București arătate mai sus, am aplicat pentru prima dată în istoriografie sintagma *zonă geostrategică* cu *factori de risc* fiecăreia dintre aceste zone geografice europene – a Rinului, a Dunării, a Mării Mediterane – , cât și asupra Oceanelor, iar lui Nicolae Iorga i-am atașat atributul de *geopolitician*, care „la începutul acestui veac (al XX-lea, n.n.), a pus piatră de temelie, la noi în țară, studiilor care astăzi se cuprind în disciplina științifică Geopolitica.”²⁹

Am făcut aceste caracterizări cu elemente de noutate absolută, în pofida unor controverse, la sesiunea științifică „Factori de risc în Europa secolului XX” din 7-8 septembrie 1994, organizată de „Revista de Istorie Militară” (redactor șef: comandor Ilie Manole; secretar de redacție: comandor av. Gheorghe Vartic), la Sinaia, hotel „Palas”, și la Seciu-Prahova.³⁰ Ulterior, comunicarea, cu titlul ei original, **Zone geostrategice europene și factori de risc în viziunea lui Nicolae Iorga**, s-a tipărit în volumul **Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu**, apărut la Focșani în 1999.³¹

În acest context, amplul studiu (circa 20 de pagini), semnat de Mihail E. Ionescu și Sergiu Iosipescu, intitulat **Conferințele lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, cu subtitlurile: *N. Iorga – geopoliticianul; N. Iorga – strategul; N. Iorga – multiplicator al potențialului militar*, preia tacit idei și sintagme privitoare la Nicolae Iorga din studiul **Zone geostrategice europene și factori de risc în viziunea lui Nicolae Iorga**, le dezvoltă dinadins și lasă să se înțeleagă că sunt în premieră istoriografică, fără a indica sursa lor inițială.³²

Chestiunea Rinului este în viziunea lui Nicolae Iorga „problema stăpânirii cursului Rinului din timpuri foarte îndepărtate [...] Problema aceasta a Rinului – precizează Nicolae Iorga –, [...] există din vremi anterioare începutului erei creștine.”³³ Arată apoi: „Popoarele se schimbă, așezămintele de stat capătă altă înfățișare, ideile care domină lumea nu mai sunt aceleași; cu toate acestea, necesitățile geografice impun întotdeauna o problemă a Rinului.” Aceasta întrucât – demonstrează Nicolae Iorga – Rinul este împărțit în trei: Svițeria (Elveția, n.n.), Alsacia-Lotaringia (Alsacia-Lorena, n.n.), Țările de Jos (Belgia, Olanda îndeosebi, n.n.). „Chestiunea Rinului – conchide N. Iorga –, [...] e chestia luptei de stăpânire teritorială între un stat mare, care se păsteaza unitar aproape în tot cursul evului mediu și al epocii moderne, și între o aglomerație de state care nu s-au reunit, formând un puternic imperiu decât în timpurile noastre. Este rivalitatea între statul franc, mai târziu statul francez, și între statele germane.”³⁵

Pe parcursul celor 24 de lecții, demonstrația lui Nicolae Iorga este amplă, cu o sumedenie de învățăminte, inclusiv militare, ce se desprind prin compararea fazelor devenirii istorice până în zilele noastre, adică în preajma Primului Război Mondial. În context, surprinde exactitatea cu care Nicolae Iorga a înțeles, fără însă a folosi sintagmele ca atare, că zona renană este *zonă geostrategică* cu *factori de risc* permanent, adică în care conflictul armat a jucat un rol activ de-a lungul istoriei. Evident, expresiile *zonă geostrategică*, cât și *factori de risc*, aparțin *geopoliticii*, sunt folosite de noi astăzi, Nicolae Iorga nepronunțându-le în acești termeni.

În viziunea lui Nicolae Iorga, chestiunea Dunării este supusă aceleiași analize de tip *zonă geostrategică europeană cu factori de risc permanent*, dar în mod diferit de cea a Rinului. „Chestiunea Dunării, cum o înțeleg eu, – afirma Nicolae Iorga –, [...] cuprinde toată istoria Răsăritului Europei și a Apusului Europei în legătură cu Răsăritul.” Preciza în continuare: „Dunărea a căpătat valoare economică, doar când s-a deschis exportul de grâne ale țării noastre, și, al doilea, când a început navigația cu abur [...]. Vom vedea apoi interesul Europei pentru această chestiune, amestecul ei neconținut.”³⁶

Comparând problema Rinului cu cea a Dunării, Nicolae Iorga sublinia: „La Dunăre este ceva mai mult [...]. La Rin nu s-a creat o națiune, din conflicte neconținute, din lungile perioade de vecinătate pașnică, din schimbul firesc de locuință între malul drept și malul stâng, în urma năvălirilor, în urma neputinței de lucru mai ușor și mai renumerator. [...] Importanța cea mare a chestiunii Dunării este aceea ca din această chestiune istorică s-a creat o nație nouă.”³⁷

Afirmă Nicolae Iorga în continuare: „Mari și multe prefaceri între rosturile luptătorilor (de pe ambele maluri al Dunării, n.n.), cum nu se află dincolo, pe Rin! Si iată de ce: Rinul a putut să fie cândva drum de comerț, când s-a făcut Liga Rinului, care unea orașele italiene cu Liga Hanseatică, ce, de la Londra trecea prin Flandra până la Hamburg, Lübeck și Brema, cu ramificații până în Novgorod. *Dar un drum, în sensul în care au fost un drum țările noastre, n-a fost Rinul niciodată* (subl.n.). Fericirea și nenorocirea noastră, avantajile și primejdiile situațiilor noastre vin de acolo că aici este un drum. Într-un sens mai precis este un drum Dobrogea (cu Gurile Dunării și ieșirea la Marea Neagră, iar prin

Strâmtori cu ieșirea la Marea Mediterană, n.n.), dar în sensul general sunt un drum țările noastre întregi (subl.n.).”³⁸

Argumentele lui Nicolae Iorga pentru această demonstrație erau imbatabile. Afirma: „Gândiți-vă la toată seria nesfârșită de războaie purtate aici, începând cu tracii și mântuind cu războiul din 1877, o nesfârșită serie de lupte pentru fecunditatea admirabilă a pământului acestuia, pentru destoinicia cumpătată și harnică a rasei care a locuit aici. Când Nordul a vrut să meargă spre Sud, când Apusul a vrut să se atingă cu Răsăritul, aici s-au întâlnit (subl. N. Iorga). Când popoarele și-au schimbat locuințele, toate au trecut pe la noi; popoare pe care le găsim apoi în locuri depărtate, au stat aici ani întregi de zile: însuși marele Teodoric, regele ostrogoților, «Dietrich von Bern» din Nibelungen-Lied, și-a avut reședința lui de rege barbar cu pretențiuni romane pe aici, și puțin a lipsit să nu rămâie chiar la noi.”³⁹

Discursul istoric și didactic a lui Nicolae Iorga pe această temă era amplu și copleșitor prin argumente. Cât privește factorul de risc al supraviețuirii noastre, Nicolae Iorga l-a precizat: „Dacă am fi fost o națiune nebună care se ia la trântă cu toată lumea pentru fel de fel de închipuiri, se isprăvea cu noi de multă vreme: era aici o provincie austriacă sau rusească.”⁴⁰

Abordând astfel chestiunea Dunării (în zona inferioară a fluviului), concluzia oferită auditoriului – ofițerii cursanți ai Școlii Superioare de Război din București –, s-a impus în chip firesc: „Am fost și suntem poporul de care Dunărea avea nevoie. Și am rămas așa până astăzi, fiindcă nu putem fi înlocuiți în niciun fel de condițiuni prin alții.”⁴¹ Adăuga imediat: „Aceasta constituie originalitatea chestiunii Dunării față de chestiunea Rinului, și această originalitate atinge cele mai legitime sentimente de mândrie ale poporului nostru.”⁴²

În context, Nicolae Iorga încerca un răspuns la întrebarea pusă tot de el: „care poate fi menirea noastră dunăreană pentru viitor?” Acest răspuns a fost formulat astfel: „Pentru a avea rostul ce ni se cuvine pe Dunăre – și nu trebuie să-l părăsim cu niciun preț – trebuie să întreținem cu vecinii de dincolo alte legături decât cele de până acum,” în sensul unor conlucrări pentru a ieși la mare (Marea Egee, Marea Adriatică etc.) mai accentuat decât până la data respectivă: „Și, după numărul vapoarelor noastre de mare în regiuni unde nu poate fi vorba de niciun fel de exercitare a drepturilor noastre străvechi, suntem îndatorați a completa și întări navigația noastră dunăreană (subl.n.).”⁴³

Note:

1. Se pare că cel dintâi articol științific pe această problematică este: Aurel Pentelescu, **Nicolae Iorga, profesor la Școala Superioară de Război**, în revista „Lupta întregului popor”, nr.3 (17), 1988, pp.46-47. De același autor sau în colaborare, studiile și articolele pe tematică similară: **Zone geostrategice europene și factori de risc în viziunea lui Nicolae Iorga**, în vol. *Omagiul istoricului Gheorghe Buzatu*, Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp.656-674; **Chestiunea Dunării în viziunea lui Nicolae Iorga la începutul secolului al XX-lea**, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, vol. V, 2003, Constanța, pp.259-263; **Ultimul curs a lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București**, în vol. *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, vol. 4, Editura Universității din București, București, 2007, pp.399-418 (cu Gavriil Preda); **Lección de deschidere la cursul „Stări sufletești și războaie” a lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București**, în vol. *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, vol. 6-7, Editura Universității din București, București, 2008, pp.476-497 (cu Gavriil Preda); **Nicolae Iorga și revista „Spirit Militar Modern”. O colaborare cu revista „Estul”**, în vol. *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, vol. 8, Editura Universității din București, București, 2009, pp.253-259 (cu Gavriil Preda); **Omagiul Școlii Superioare de Război din București pentru Nicolae Iorga**, în vol. *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, vol. 11, Editura Universității din București, București, 2010, pp.249-262 (cu Gavriil Preda). Alte studii și articole pe tema *Nicolae Iorga, profesor la Școala Superioară de Război din București*, sunt cele cu precădere din volumele *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, în coordonarea prof.univ.dr. Constantin Bușe și Dr. Constantin Găucan. Între acestea, cele semnate de Jipa Rotaru: **Cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, vol. 4, 2007, pp.437-452; **Primele cursuri predate de Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război (I)**, vol. 5, 2008, pp.571-604; **Cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război (II)**, vol. 6-7, 2008, pp.504-534; **Cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război (III)**, vol.9, 2009, pp.257-290; **Cursurile lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război (IV)**, vol. 11, 2010, pp.525-544. În mod practic, profesorul Jipa Rotaru a retipărit integral, pentru prima dată în istoriografie, partea a treia, *Epoca modernă*, lecțiile cursului **Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei**, ținute la Școala Superioară de Război din București de Nicolae Iorga în anii 1921-1922. În același proiect, *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii și documente*, generalul de brigadă profesor Nicolae Ciobanu a publicat studiile: **Istoria armatei românești în viziunea marelui istoric Nicolae Iorga**, vol. 3, 2007, pp.137-154; **Lecții pentru viitorii ofițeri**, vol. 5, 2008, pp.299-307; **Oameni reprezentativi în purtarea războaielor. Curs ținut de istoricul Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, vol. 8, 2009, pp.117-126; Mihail E. Ionescu, Sergiu Iosipescu, **Conferințele lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, în vol. *Nicolae Iorga (1871-1940). Studii*, [vol. II], coord. Constantin Bușe, Editura Universității din București, București, 2006, pp.224-242. Se adaugă reeditările: Nicolae Iorga, **Istoria românilor prin călători**, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu, Editura Eminescu, București, 1981, 702 pagini; Nicolae Iorga, **Stări sufletești și războaie. Sufletul românesc. Îndreptare de ostași**, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Anca Pavelescu, Editura Militară, București, 1994, 192 pagini.

2. Gheorghe I. Brătianu, **Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala Superioară de Război**, ediția a doua, Ediție îngrijită, note, postfață, repere cronologice și addenda de Aurel Pentelescu și Petre Otu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, pp.10-11.

3. Arhivele Militare Române, fond Școala Superioară de Război, dosar nr.676, f.586. A se vedea pentru aceasta și Aurel Pentelescu, **În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p.28.

4. Nicolae Iorga, **Chestiunea Rinului. Istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie**. Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi de..., Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, p.1. A se vedea pentru aceasta și Aurel Pentelescu, **În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p.89.

5. A se vedea pentru aceasta **Cuvântarea generalului Paul Teodorescu, ministrul Aerului și Marinei la inaugurarea noului local al Școlii Superioare de Război din Șos. Pandurilor-București**, în „Universul”, anul 56, nr.337, vineri 8 decembrie 1939, p.7.

6. A se vedea pentru aceasta fișa feldmaresalului Von Moltke, în C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, **Comandanți militari. Dicționar**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp.224-226.

7. A se vedea pentru aceasta **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, p.29. A se vedea și Radu R. Florescu, **Generalul Ioan Emanoil Florescu organizator al armatei române moderne**, Editura Militară, București, 2004, pp.89-90.

8. „Monitorul Oastei”, nr.55, din 19 august 1889, pp.892-894; a se vedea pentru aceasta și **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, pp.34-38.

9. **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, pp.41-87.

10. Idem, pp.34-38; 41-58.

11. A se vedea pentru aceasta șirul celor 54 promoții ale Școlii Superioare de Război din București din anii 1889-1949, în vol. **De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți. Profesori. Absolvenți (1889-1995)**, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1995, pp.175-212.

12. „Revista Armatei”, anul 7, nr.21-22, din 15-22 noiembrie 1889, p.764. A se vedea pentru aceasta și vol. **Cartea amintirilor absolvenților. O sută de promoții (1889-1995)**, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, pp.520-521.

13. A se vedea pentru aceasta Aurel Pentelescu, **Festivitatea inaugurării [noului local al] Școlii Superioare de Război din București**, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an IV, nr.2-4 (14-16), 2001, pp.32-37.

14. Ideea unor plăci comemorative pe cele trei clădiri unde a funcționat Școala Superioară de Război din București, indicându-se conținutul acestora, a fost reiterată de Aurel Pentelescu în studiul **Școala Superioară de Război din București (1889-1948). 125 de ani de la înființare**, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an XVII, nr.1 (63), 2014, pp.10-21 (partea finală a studiului).

15. **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, pp.69-70.

16. A se vedea pentru aceasta **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, pp.164-177.

17. Idem, p.179.

18. Ibidem, pp.167-168. Se considera ca strict necesară cunoașterea de către ofițerul de Stat major absolvent al Școlii Superioare de Război din București a limbilor vorbite de vecinii noștri. Iar cursul **Învățăminte din istoria politică generală** s-a subsumat ulterior prelegerilor de istorie națională și universală ținute de Nicolae Iorga sau Gheorghe I. Brătianu, consemnate în documente și sub genericul *Cultură generală*, alături de alte cursuri, precum: Geografie generală, Economie politică, Sociologie, Psihotehnică ș.a.

19. Ibidem, p.153

20. În Arhivele Militare Române, fondul 6559 – Școala Superioară de Război conține 923 unități arhivistice (dosare), cu primul an de arhivare 1908 (un dosar), al doilea an fiind 1914 (un dosar), iar al treilea an este 1918 (opt dosare). Abia din 1918 arhiva devine organizată an de an cu unități arhivistice sporite. În aceste condiții, datarea exactă a primelor cursuri ale lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război din București devine dificilă, ca an calendaristic.

21. Nicolae Iorga, **Istoria armatei românești**, vol. I (până la 1599), Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1910, IV+428 pagini; vol. II (de la 1599 până în zilele noastre), Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, București, 1919, 224 pagini.

22. Nicolae Iorga, **Istoria armatei românești**, Ediția a II-a, București, Editura „Ministerul de Război”, Tipografia „Datina Românească”, vol. I, 1929, 383 pagini; vol. II, 1930, 256 pagini.

23. Nicolae Iorga, **Istoria armatei românești**, Ediție îngrijită de N. Gheran și V. Iova. Cu un studiu introductiv de Manole Neagoe, Editura Militară, București, 1970, 407 pagini. Această ediție nu conține: *Introducere. Condițiile naturale; Vadurile; Pasurile Carpaților; Vadurile Nistrului*, texte existente în cele două ediții anterioare, fiind estropiate sub raport politic.

24. Nicolae Iorga, **Istoria armatei românești**, vol. I, 1910, p.5.

25. Idem, vol. 1, 1929, p.3.

26. A se vedea pentru aceasta **Istoricul Școlii Superioare de Război, 1889-1939**, București, 1939, p.118.

27. B.P. Hasdeu, **Ion Vodă cel Cumplit. Aventurile, domnia, războaiele, moartea lui; rolul său în istoria universală și în viața poporului roman (1572-1574)**, ediția a III-a, Chișinău, 1926, p.VIII (colecția „Oamenii mari ai României”).

28. A se vedea pentru aceasta **Zone geostrategice europene și factori de risc în viziunea lui Nicolae Iorga**, în Aurel Pentelescu, **În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, pp.76-92; idem, în vol. **Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu**, Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp.656-674.

29. Aurel Pentelescu, **În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p.76.

30. Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, **Cronologie, 1969-2019**, Editura Militară, București, 2020, p.96.

31. **Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu**, Editura EMPRO, Focșani, 1999, pp.656-674.
32. Mihail E. Ionescu, Sergiu Iosipescu, **Conferințele lui Nicolae Iorga la Școala Superioară de Război**, în vol. *Nicolae Iorga, 1871-1940. Studii*, coord. Constantin Bușe, Editura Universității din București, București, 2006, pp.224-242.
33. Nicolae Iorga, **Cestiunea Rinului. Istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie**. Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi de..., Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, pp.21-22.
34. Idem, p.22. Nicolae Iorga se referea la situația Alsaciei și Lorenei în preajma primei conflagrații mondiale.
35. Ibidem.
36. Nicolae Iorga, **Cestiunea Dunării. Istorie a Europei răsăritene în legătură cu această chestie**. Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi de..., Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1913, p.4.
37. Idem, p.7.
38. Ibidem, p.8.
39. Ibidem.
40. Ibidem.
41. Ibidem, pp.9-10.
42. Ibidem, p.10.
43. Ibidem, p.259.